

בני בכרי ישראל

The Privilege and Responsibility of Being Chosen

Memorial Shiur

Marking the 125th Yahrtzeit of Rav Yitzchak Elchanan Spector זצ"ל

and the 45th Yahrtzeit of Rabbi Dr. Samuel Belkin זצ"ל

Rabbi Dr. Ari Berman

I . הקדמה

1) שמות ד' 22-23

ואמרת אל־פרעה כה אמר יהוה בני בכרי ישראל
ואמר אליך שלח את־בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הרג את־בנך בכרך

2) דברים כ"א:ט"ו-י"ז

כי־תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו־לו בנים אהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשניאה
והיה ביום הנחילו את־בניו את אשר־יהיה לו לא יוכל לבכר את־בן־האהובה על־פני בן־השנואה הבכור
כי את־הבכר בן־השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר־ימצא לו כי־הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה

II . אין נוטל בראוי כבמוחזק

3) תלמוד בבלי מסכת בכורות דף נא עמוד ב

מתני'. הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב, ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם, ואינו נוטל בשבח, ולא בראוי
כבמוחזק ולא האשה בכתובתה, ולא הבנות במזונותיהן, ולא (את) היבם, וכולם אין נוטלין בשבח ולא בראוי
כבמוחזק.

גמ'. מ"ט? אמר קרא: ולו משפט הבכורה - משפט הבכורה לאיש ואין משפט הבכורה לאשה. ואינו
נוטל בשבח דכתיב - בכל אשר ימצא לו. ולא בראוי כבמוחזק דכתיב: בכל אשר ימצא לו

III . יכיר

4) תלמוד בבלי מסכת בכורות דף מז עמוד א

וכן מי שלא שהתה לאחר בעלה שלשה חדשים ונשאת וילדה ואינו ידוע אם בן תשעה לראשון אם בן שבעה
לאחרון - בכור לכהן ואינו בכור לנחלה.

5) תלמוד בבלי מסכת בכורות דף מז עמוד ב

וכן מי שלא שהתה אחרי בעלה ג' חדשים וכו': בכור לנחלה הוא דלא הוי, הא כפשוט שקיל! ואמאי? ליזיל לגבי
האי - ולידחייה, ולגבי האי - ולידחייה! אמר רבי ירמיה: לא נצרכא אלא לבא אחריו, וה"ק בכור לכהן, והבא
אחריו - אין בכור לנחלה ולכתבו הרשאה להדדי! וכי תימא מתני' שלא בהרשאה, הא מוקמינן לה קמן דבהרשאה!

מסייע ליה לרבי ינאי, דא"ר ינאי: הוכרו ולבסוף נתערבו - כותבין הרשאה זה לזה, לא הוכרו ובסוף נתערבו - אין כותבין הרשאה זה לזה.

6) תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קכז עמוד א

דדרש רבא: שתי נשים שילדו ב' זכרים במחבא - כותבין הרשאה זה לזה. א"ל רב פפא לרבא, והא שלח רבין: דבר זה שאלתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר, ברם כך אמרו משום ר' ינאי: הוכרו ולבסוף נתערבו - כותבין הרשאה זה לזה, לא הוכרו - אין כותבין הרשאה זה לזה! הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרתי לכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו משום ר' ינאי: הוכרו ולבסוף נתערבו - כותבין הרשאה זה לזה, לא הוכרו - אין כותבין הרשאה זה לזה.

7) תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קמב עמוד ב

אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא: בכור שנולד לאחר מיתת אביו - אינו נוטל פי שנים, מאי טעמא? יכיר אמר רחמנא, והא ליתא דיכיר.

8) חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קמב עמוד ב

בכור שנולד אחר מיתת אביו. פי' ומשכחת לה בהניח אשתו מעוברת וילדה תאומים, אי נמי כשהניח נשים הרבה מעוברות.

אינו נוטל פי שנים יכיר אמר רחמנא והא ליתא וכו'. ודקדקו בתוס' דלהכי נקט האי קרא ולא נקט משום דכתיב וילדו לו כדנקט לעיל, דאי מההוא אם נולד כשהוא גוסס נוטל פי שנים דהא קרינן ביה וילדו לו, אבל השתא דבעינן יכיר הרי כשהוא גוסס אינו בר היכירא ואין הבכור נוטל פי שנים, והא דנקט בכור שנולד לאחר מיתת אביו לאו דוקא אלא איידי דנקט האי לישנא גבי פשוט נקטיה הכא גבי בכור, וקרי ליה לגוסס מת מפני שרוב גוססים למיתה וכן כתב הראב"ד בשם רש"י, ויש שפירשו דה"ה דיכיל למנקט הכא וילדו לו, ודווקא נקט לאחר מיתת האב, אלא דגבי פשוטים נקט וילדו לו דכתיב בכלהו בנים וגבי בכור נקט קרא דיכיר דמיירי בבכור דוקא.

IV. דבר שלא בא לעולם

9) בבא בתרא קכ"ו ב

מתני' האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה

10) בבא בתרא קכ"ו ב

גמ' לימא מתניתין דלא כרבי יהודה דאי רבי יהודה האמר בדבר של ממון תנאו קיים זדתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בדבר של ממון תנאו קיים אפילו תימא רבי יהודה התם ידעה וקא מחלה הכא לא קא מחיל

11) רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קכו עמוד ב

התם קא מחלה - שעל מנת כן קבלה קדושין ובההיא הנאה דמקדש לה מחלה ליה וכיון דקבלה לקדושין מיניה נתרצית למחול אבל הכא מי מחיל מה הנאה יש לו לבן שימחול ואף על פי ששתק הבן אין זו מחילה דאינו רוצה להכעיס את אביו ולא גרסינן מי ידע דמחיל.

12) חידושי הרשב"א מסכת בבא בתרא דף קכו עמוד ב

התם ידעה וקא מחלה הכא לא מחיל. מסתברא דהאי דקאמר לא מחיל לאו דוקא אלא לרבנותא נקטיה, דודאי אפי' מחל הבן בפירוש לא עשה ולא כלום דמחילה במה שאינו שלו עדיין והוא עתיד לבא לו ממילא כירושת האב אינו יכול להסתלק ממנה ולא למכרה, וכשם שאמרו מה שאירש מאבא מכור לכם לא אמר ולא כלום כך אם אמר לאחיך מה שאירש מאבא מחול לכם לא אמר ולא כלום, אלא לרבנותא נקטיה כלומר אפי' אם מחילתו מחילה הכא מיהא לא מחל וכל שכן שאפי' מחל לא עשה ולא כלום כנ"ל, אבל מדברי ר"ש ז"ל נראה שהוא סבור שאם מחל הבן מרצונו מחילתו מחילה, שכך כתב אבל הכא מי מחיל מה הנאה יש לו לבן שימחול ואף על פי ששתק הבן אין זו מחילה דאינו רוצה להכעיס את אביו עכ"ל, ואינו מחוור בעיני:

13) אור זרוע מסכת בבא בתרא דף קכו עמוד ב

ומשמע מלשונו אבל אם מחל הבן בפירוש הוא מחילה. וכפי זה צריך לו לומר דבבכורה קמיירי שיכול הבן למחול משום שמתנה קרייה רחמנא וכשמת האב נתנוה לבכור ויכול למחול כדפירש רבינו שמואל זצ"ל לעיל גבי בכור שנטל חלק כפשוט...

V. עשה ולא תעשה

14) רמב"ן על דברים כ"א ט"ז

לא יוכל לבכר את בן האהובה אזהרה שלא יעשה זה וכן כולם לא תוכל לאכול בשעריך (דברים י"ב:י"ז) לא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים י"ז:ט"ו) ואמר אונקלוס (תרגום אונקלוס על דברים כ"א:ט"ז) בכולם לית לך רשו והטעם לא תתן יכולת לנפשך לעשות ככה והוא מפליג באזהרה וכן כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים מצות עשה שינחילנו פי שנים והנה המשוה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר בלא תעשה ועשה ואע"פ שאין דבריו קיימים בדין וכל שכן אם לא רצה להודיע שהוא הבכור וטען שהוא פשוט והנחילו כאחד מבניו מדעתו שהוא הבכור שעובר בהן ואלו מצות מחודשות וממה שאמר הכתוב על פני בן השנואה הבכור יראה לי שאין המצוה הזאת והדין הזה נוהג אלא בחיי הבכור אבל אם מת הבכור בחיי אביו אע"פ שהוא יורש חלק בכורתו בקבר ומורישו מן הדין לבניו אם רצה הזקן ואמר יירשו בני כך וכך בנכסי ובניו של בני הבכור יטלו כך וכך בנכסי דבריו קיימין כדרך שהם קיימים במקום שאין שם בכור וכן איננו עובר בלאו הזה אם לא הכיר הבכור לאחר מותו כי לא מצאתי על פני רק בחייו על פני אהרן אביהם (במדבר ג ד) על פני תרח (בראשית יא כח) וכן כולם: